

CZESŁAW MICHALSKI

Międzynarodówka Komunistyczna (1919 – 1943)

Ukonstytuowanie się Międzynarodówki Komunistycznej (MK) nastąpiło 4 marca 1919 roku podczas międzynarodowego kongresu robotniczych lewicowo-socjaldemokratycznych partii, zjednoczeń, organizacji i grup z krajów Europy, Azji i Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej - obradującego w Moskwie w dniach 2 - 6 marca 1919 roku.¹

Powstanie MK, zwanej też III Międzynarodówką lub Kominternem (ros. Komunistycznej Internacjonali), stało się doniosłym wydarzeniem w dziejach międzynarodowego ruchu robotniczego. Na arenę historyczną wstąpiła nowa, samodzielna siła polityczna - światowy ruch komunistyczny, zespolony w jednolite ramy organizacyjne w skali międzynarodowej. Nowa Międzynarodówka zjednoczyła rewolucyjny nurt ruchu robotniczego, który prowadził walkę w imię hasła międzynarodowej rewolucji socjalistycznej, obalenia rządów burżuazji i ustanowienia dyktatury proletariatu. Zrywała z tradycją socjaldemokratyzmu i ideologii reformizmu. Na progu dwudziestolecia międzywojennego, a także w okresie późniejszym, wywierała silny wpływ na stosunki międzynarodowe, a zwłaszcza na stosunki między światowym komunizmem i socjaldemokratyzmem. Stała się stymulatorem wielkich ruchów społecznych wymierzonych

¹ Pierwszy kongres Kominternu. Marzec 1919, Moskwa 1933, s. 250 - 251.

przeciwko kapitalizmowi, militarystyce, a następnie faszyzmowi i groźbie wojny światowej.

Zasięg oddziaływania MK był bardzo szeroki. Prawie przez cały okres jej istnienia wstępowały do niej partie robotnicze bądź spośród już istniejących i działających, bądź spośród nowo powstałych partii w Europie, Azji, Ameryce Łacińskiej. Dynamiczny rozwój MK spowodował, że w dwudziestoleciu międzywojennym stała się ona organizacją ogólnosiwiatową, chociaż zakres wpływów komunistycznych partii w poszczególnych krajach był zróżnicowany.

W kongresie założycielskim MK uczestniczyło 35 organizacji robotniczych z 21 krajów.² Przed rozpoczęciem II Kongresu Kominternu, w lipcu 1920 roku, w jego skład wchodziło już 67 partii i organizacji, których ogólna liczba członków wynosiła ok. 1210 - 1215 tys., w tym 560 - 564 tys. osób z krajów kapitalistycznych.³ Latem 1928 roku według danych komisji mandatowej VI Kongresu ruch komunistyczny skupiał 1799 tys. członków w 57 partiach i 9 organizacjach.⁴ W szczytowej fazie rozwoju MK, w okresie VII Kongresu w 1935 roku, jednoczyła ona w swych szeregach 76 partii komunistycznych, zrzeszając ponad 3140 tys. członków, w tym 795 tys. z krajów kapitalistycznych.⁵ VII Kongres był doniosłym wydarzeniem w dziejach międzynarodowego ruchu robotniczego, wywarł bowiem olbrzymi wpływ na strategię i taktykę ruchu w walce przeciwko faszyzmowi i wojnie. Zwiększyły się również wpływy komunistów w poszczególnych krajach i ich możliwości oddziaływania na masy, nastąpił także wzrost ich szeregów. W 1939 roku partie komunistyczne zrzeszały 4202 tys. członków, w tym 1750 tys. w krajach kapitalistycznych.⁶

² Tamże, s. 218.

³ Wtoroj kongress Kominternu. Ijul - awgust 1920, Moskwa 1934, s. 50. Dane te nie są zupełnie ścisłe, gdyż w owym okresie w partiach komunistycznych nie prowadzono systematycznej rejestracji członków, nieraz zaliczano do nich również członków rewolucyjnych związków zawodowych.

⁴ Stenograficzeskij otcziot VI kongressa Kominternu, Leningrad - Moskwa 1929, z. 5, s. 97, 159.

⁵ Kommunisticzeskij Internacjonal. Kratkij istoriczeskij ocerk, Moskwa 1963, s. 409.

⁶ Tamże, s. 606.

MK dała początek wielu międzynarodowym organizacjom rewolucyjnego nurtu robotniczego, które działały pod bezpośrednim lub pośrednim wpływem Kominternu. Powstały wówczas: Międzynarodówka Młodzieży Komunistycznej (listopad 1919 r.), Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych i Czerwona Międzynarodówka Sportowa (lipiec 1921 r.), Międzynarodowa Organizacja Pomocy Robotniczej (wrzesień 1921 r.), Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom (listopad 1922 r.), Międzynarodówka Chłopska (październik 1923 r.), Antyimperialistyczna Liga (luty 1927 r.), Międzynarodowy Komitet Przyjaciół ZSRR (maj 1928 r.) i inne.⁷

Inicjatorem, organizatorem i twórcą programu Kominternu był Włodzimierz Lenin. Hasło utworzenia nowej Międzynarodówki zostało wysunięte przez niego w październiku 1914 roku, w manifestie Komitetu Centralnego Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (bolszewików) pt. "Wojna a socjaldemokracja Rosji", w którym żądał również ostatecznego zerwania z II Międzynarodówką.⁸

Wybuch I wojny światowej zapoczątkował r tam w międzynarodowym ruchu robotniczym. Trudnego wyboru musiały dokonać partie socjaldemokratyczne skupione w II Międzynarodówce: wierność przyjętym na ostatnich kongresach⁹ zasadom klasowego internacjonalizmu i walki z wojną - czy lojalność wobec rządów nawołujących społeczeństwa swoich krajów do solidarnej postawy i wojennego wysiłku. Już pierwsze dni wojny przyniosły rozstrzygnięcie powyższego dylematu i polaryzację stanowisk. W dniu 4 sierpnia 1914 roku na posiedzeniu Reichstagu frakcja parlamentarna największej partii II Międzynarodówki, Socjaldemokratycznej Partii Niemiec, od-

⁷ J. A. L w u n i n, Internacjonalizm w diejstwiu, Moskwa 1985, s. 14.

⁸ W. I. L e n i n, Dzieła wszystkie, t. 26, Warszawa 1987, s. 199 - 250.

⁹ Uchwały kongresów w Stuttgarcie (1907 r.) i Kopenhadze (1910 r.) oraz manifest sformułowany na kongresie w Bazylei 1912 r.) ostrzegały robotników przed niebezpieczeństwem wojny imperialistycznej i zobowiązywały socjalistów wszystkich krajów, aby spowodowany przez wojnę kryzys wykorzystali do obalenia panowania burżuazji.

dała swe głosy za kredytami wojennymi, a więc poparła cele wojenne imperializmu niemieckiego. Decyzję socjaldemokratów niemieckich aprobowali socjaldemokraci austriaccy. Był to, według Lenina, krach II Międzynarodówki.¹⁰

W czasie I wojny światowej partie II Międzynarodówki rozpadły się na trzy bloki: kraje neutralne, kraje centralne i ententę. Równocześnie - w miarę przedłużania się wojny i postępującej radykalizacji mas - wewnątrz tych trzech grup aktywizowali się centryści, propagujący hasła pacyfistyczne i odnoszący się negatywnie do tych przywódców partii socjalistycznych, którzy popierali działania wojenne swego kraju. Obok centrystów na forum międzynarodowego ruchu robotniczego coraz aktywniej występowała lewica rewolucyjna, której przewodziła partia bolszewików z Leninem na czele, przy czynnym uczestnictwie polskich partii: Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL) i Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS - Lewicy).¹¹ Zrywając ideologiczne, a w niektórych krajach także organizacyjne więzy z prawicą socjaldemokratyczną i z centrystami, działacze lewicy zapowiadali klęskę własnego rządu w wojnie i przekształcenie wojny imperialistycznej w wojnę domową oraz występowali z koncepcją budowy III Międzynarodówki. Poglądu tego jednak nie aprobowali przywódcy głównych partii socjaldemokratycznych krajów prowadzących wojnę oraz krajów neutralnych, a także reprezentanci centrum. Równocześnie przywódcy partii socjaldemokratycznych krajów neutralnych zabiegali najpierw w Lugano, potem w Kopenhadze i Sztokholmie o przywrócenie zerwanych kontaktów między partiami II Międzynarodówki.¹² Podobne ambicje mieli niektórzy członkowie centralnego organu wykonawczego II Międzynarodówki - Międzynarodowego Biura Socjalistycznego.

¹⁰ W. L. Lenin, Zadania rewolucyjnej socjaldemokracji w wojnie europejskiej, w: Dzieła wszystkie, Warszawa 1987, t. 26, s. 303.

¹¹ J. Tomicki, Dzieje II Międzynarodówki 1914 - 1923, Warszawa 1975, s. 367.

¹² Tamże, s. 367.

Postulat utworzenia III Międzynarodówki po raz pierwszy na forum międzynarodowym wysunęła delegacja SDPRR(b) na Międzynarodowej Konferencji Kobiet Socjalistek, obradującej w Bernie od 26 do 28 marca 1915 roku. W kilka dni później z podobnym wnioskiem i odpowiednim tekstem rezolucji wystąpiła delegacja SDPRR(na Międzynarodowej Konferencji Młodzieży Socjalistycznej obradującej również w Bernie od 4 do 6 kwietnia 1915 roku. Postulat ten był też przedmiotem dyskusji na dwu kolejnych międzynarodowych konferencjach socjalistycznych w Zimmerwaldzie i Kienthalu.¹³ Mimo iż nie proklamowano tam rewolucyjnej platformy lewicy z uwagi na przewagę centrystów, spotkania te były ważnym etapem na drodze krystalizacji sił lewicowych. Właściwie po raz pierwszy od wybuchu wojny nastąpiło zjednoczenie wokół Lenina i bolszewików grup rewolucyjnych różnych krajów, które niebawem miały odegrać istotną rolę w ukształtowaniu światowego ruchu komunistycznego.

Zwycięstwo rewolucji proletariackiej w Rosji oraz przedłużająca się wojna światowa stały się potężnym bodźcem dla rozwoju masowych ruchów społecznych i zaostrzenia się walki klasowej. Ruch rewolucyjny przybierał na sile niemal we wszystkich krajach Europy, a także poza jej granicami. W styczniu 1918 roku wybuchła rewolucja w Finlandii, we wrześniu tego roku zwyciężyła na krótko rewolucja w Bułgarii, w październiku oraz listopadzie miały miejsce wystąpienia rewolucyjne w Austrii i Niemczech. W listopadzie i grudniu 1918 roku proklamowana została władza rad w Estonii, na Łotwie i Litwie. Po stu dwudziestu trzech latach nie odrodziło się niepodległe państwo polskie, w którym zaostrzają się jednocześnie konflikty klasowe; tutaj także działają Rady Delegatów Robotniczych. W marcu 1919 roku proletariat węgierski przejął na cztery miesiące władzę i ustanowił Węgierską Republikę Rad, w kwietniu tego roku powstała Bawarska Republika Rad, lecz nie przetrwała nawet trzech tygodni, zaś w drugiej połowie czerwca słowacka lewica rewolucyjna proklamuje Słowacką Republikę Rad.

¹³ W. Toporowicz, Międzynarodówka Komunistyczna (1919 - 1943), Zeszyty naukowe WSNS przy KC PZPR 1979, nr 1, s. 24.

Latem i na jesieni tego roku przeszła burzliwa fala strajków w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech. Zwycięstwo pierwszej rewolucji socjalistycznej wywarło także wpływ na ruchy narodowowyzwoleńcze w krajach kolonialnych i zależnych oraz pokonanych, m. in. w Mongolii, Chinach, Korei, Turcji, Indiach, Indonezji, Egipcie, Iranie i Afganistanie.

Lata wielkiego zrywu rewolucyjnego spowodowały dalsze pogłębienie się rozłamu wewnątrz ruchu socjaldemokratycznego. Do dawnych rozbieżności przyłączyły się nowe, na temat form i metod walki proletariatu o władzę, jak również stosunku do pierwszej zwycięskiej rewolucji socjalistycznej. Dość szybko następuje wyodrębnienie się lewicowego nurtu w tonie ruchu robotniczego. W wielu krajach powstają nowe samodzielne siły polityczne - partie komunistyczne. Już w grudniu 1917 roku organizuje się Komunistyczna Partia Białorusi. Rok 1918 przyniósł powstanie komunistycznych partii w Austrii, Estonii, Finlandii, Grecji (do 1924 roku jako Socjalistyczna Partia Robotnicza Grecji), Holandii, na Litwie, w Niemczech, Polsce, na Węgrzech i Ukrainie. Rok 1919 stanowił dalszy etap tej drogi; komunistyczne partie organizują się w Bułgarii, Danii (do 1922 roku nosiła nazwę Lewicowej Socjalistycznej Partii Danii), Jugosławii (do 1920 roku jako Socjalistyczna Partia Robotnicza Jugosławii), na Łotwie, w Meksyku, Serbii, Szwajcarii i Stanach Zjednoczonych.¹⁴ Oprócz tego wewnątrz poszczególnych partii socjaldemokratycznych działały lewicowe skrzydła, które w latach następnych stanowią będą zasadniczy trzon kolejno powstających partii komunistycznych. Utworzenie samodzielnych partii komunistycznych w różnych krajach było zasadniczą przesłanką powołania do życia nowej Międzynarodówki.

W styczniu 1918 roku z inicjatywy Lenina odbyła się w Piotrogradzie pierwsza wstępna międzynarodowa narada poświęcona sprawie przygotowań do utworzenia MK. W naradzie tej obok

¹⁴ We wrześniu 1919 r. w Chicago doszło do utworzenia dwóch partii komunistycznych: Komunistycznej Partii Ameryki i Komunistycznej Partii Pracy. W 1920 r. nastąpiło ich połączenie i powstała Zjednoczona Komunistyczna Partia Ameryki.

przedstawicielei partii bolszewików i lewicowego nurtu partii socjaldemokratycznych Anglii, Chorwacji, Czechosłowacji, Norwegii, Rumunii, Szwecji i Stanów Zjednoczonych uczestniczyli także delegaci Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy. Działacze polskiej lewicy rewolucyjnej biorący udział we wszystkich poczynaniach zmierzających do integracji lewicy ruchu robotniczego wystąpili z inicjatywą zespolenia sił rewolucyjnych w skali jednego regionu i powołania Centralnego Biura Partii Komunistycznych Krajów Okupowanych przez armie państw centralnych (tzw. Małej Międzynarodówki) dla koordynowania walki politycznej i narodowowyzwoleńczej na terytoriach Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Ukrainy i Finlandii - co 15 września 1918 roku zostało uwieńczone powodzeniem. Przewodniczącym biura wybrano działacza SDKPiL Stanisława Pestkowskiego. Powstanie pierwszej rewolucyjnej międzynarodowej organizacji z jednym organizacyjno-politycznym ośrodkiem koordynacyjnym odegrało poważną rolę przygotowawczą w utworzeniu MK.¹⁵

W trwających cały rok 1918 przygotowaniach do zorganizowania MK, bardzo dużą rolę odegrała powstała na terenie Rosji Centralna Federacja Zagranicznych Grup Komunistycznych przy Rosyjskiej Komunistycznej Partii (bolszewików).¹⁶

W styczniu 1919 roku pod przewodnictwem Lenina odbyła się w Moskwie narada partii komunistycznych Rosji, Polski, Węgier, Austrii, Łotwy, Finlandii oraz Białoruskiej Rewolucyjnej Federacji Socjaldemokratycznej i Socjalistycznej Partii Robotniczej Ameryki. 24 stycznia uczestnicy spotkania zwrócili się z wezwaniem do 39 partii komunistycznych oraz lewicowych, socjalistycznych partii, organizacji i grup, w którym były wyszczególnione programowe i organizacyjne zasady przyszłej Międzynarodówki: rewolucja socjalistyczna, dyktatura proletariatu, uspołecznienie środków produk-

¹⁵ W. Toporowicz, Początki Międzynarodówki Komunistycznej, "Z pola walki" 1969, nr 1, s. 14 i n.

¹⁶ W. Toporowicz, Lenin - twórca Międzynarodówki Komunistycznej, "Dzieje Najnowsze" 1970, nr 2, s. 12.

cji i banków, konfiskata ziemi obszarniczej. Postulowano również powstanie centralnego ośrodka kierowniczego ruchu komunistycznego, którego zadaniem byłoby utrzymanie stałej więzi między poszczególnymi partiami i planowe kierowanie nimi oraz podporządkowywanie interesów ruchu każdego kraju ogólnym interesom rewolucji w skali międzynarodowej. Proponowano, by dla odciążenia się od II Międzynarodówki nowa organizacja przybrała nazwę Międzynarodówki Komunistycznej, a poszczególne jej partie stanowiły jej sekcje.¹⁷

Kongres założycielski MK obradował w Moskwie w dniach 2 - 6 marca 1919 roku. Uczestniczyło w nim 51 delegatów, przedstawicieli partii komunistycznych oraz lewicowych, socjalistycznych partii. Otwarcie kongresu poprzedziła zorganizowana 1 marca wstępna narada przedstawicieli Rosji, Niemiec i Finlandii, na której ustalono porządek dzienny obrad kongresu. Wówczas to zarysowały się po raz pierwszy rozbieżności w sprawie ukonstytuowania III Międzynarodówki, które były następnie przedmiotem dyskusji na kongresie. Przedstawiciel Komunistycznej Partii Niemiec Hugo Eberlein sprzeciwił się natychmiastowemu utworzeniu Międzynarodówki i nalegał, by kongres ukonstytuował się w międzynarodową konferencję, której zadaniem będzie przygotować zjazd założycielski. Komuniści niemieccy uzasadniali swe stanowisko tym, że ruch komunistyczny jest jeszcze słaby i organizacyjnie nie ukształtowany, i że czas na przygotowanie kongresu był zbyt krótki, nie wystarczający na zespolenie i zorganizowanie mas. Ponieważ było to stanowisko jednej z najpoważniejszych partii, na naradzie uznano za niemożliwe podjęcie decyzji w sprawie natychmiastowego ukonstytuowania się III Międzynarodówki; postanowiono natomiast wykorzystać zjazd jako okazję do opracowania zasad działalności, wyboru biura i zwrócenia się do bratnich partii z apelem o zgłoszenie akcesu. Wieczorem 2 marca na Kremlu Lenin otworzył międzynarodową konferencję komunistyczną. Uczestniczyło w niej 51 delegatów - reprezentantów 35 organizacji z 21 krajów. 19 or-

¹⁷ Tamże, s. 20.

ganizacji miało głos decydujący, a 16 - doradczy.¹⁸ Obrady konferencji zapoczątkowało wygłoszenie referatów o rozwoju ruchu rewolucyjnego w niektórych krajach. 3 marca delegaci rozpoczęli dyskusję wokół jednego z głównych punktów porządku obrad - projektu platformy międzynarodowego ruchu komunistycznego. W dniu 4 marca, w związku z przybyciem nowych delegatów zagranicznych, ponownie podjęto kwestię ukonstytuowania III Międzynarodówki. Wniosek w tej sprawie wysunęli przedstawiciele partii komunistycznych Austrii i Węgier, Lewicowej Socjaldemokratycznej Partii Szwecji, Rewolucyjnej Socjaldemokratycznej Bałkańskiej Federacji Robotniczej. Autorzy wniosku stwierdzali, iż założenie III Międzynarodówki jest "bezwarunkową historyczną potrzebą i powinno być zrealizowane przez obradującą w Moskwie międzynarodową konferencję komunistyczną"¹⁹. Z wyjątkiem Eberleina, który w dalszym ciągu bronił swego poprzedniego stanowiska, wszyscy pozostali delegaci jednogłośnie wypowiedzieli się za natychmiastowym utworzeniem Międzynarodówki. Po dyskusji odbyło się imienne głosowanie wszystkich przedstawicieli zarówno z głosem decydującym, jak i doradczym. Delegat Komunistycznej Partii Niemiec wstrzymał się od głosu. Wszyscy pozostali głosowali za natychmiastowym ukonstytuowaniem Międzynarodówki. W podjętej uchwale wskazywano, iż "wszystkie partie, organizacje i grupy mają prawo w ciągu 8 miesięcy zgłosić w formie ostatecznej swój akces do III Międzynarodówki"²⁰.

Od 4 marca międzynarodowa konferencja komunistyczna kontynuowała swe obrady jako Pierwszy Założycielski Kongres MK. Podstawowy referat programowy pt. "O demokracji burżuazyjnej i dyktaturze proletariatu"²¹ wygłosił Lenin. Zawarte w nim tezy stały się podstawą uchwalonych przez kongres m. in. dwóch dokumentów: "Platformy Międzynarodówki Komunistycznej" i "Manifestu do proletariatu całego świata". Referat stanowił zwięzłą syntezę dwóch

¹⁸ Pierwyj kongress Kominternu..., op. cit., s. 46 - 50.

¹⁹ Tamże, s. 118 - 119.

²⁰ Tamże, s. 218.

²¹ W. I. L e n i n, Dzieła, t. 28, Warszawa 1954, s. 477 - 495.

wcześniejszych prac Lenina: "Państwo a rewolucja" i "Rewolucja proletariacka a renegat Kautsky". Autor stwierdzał, iż "dyktatura proletariatu jest nie tylko w zupełności uzasadniona jako środek obalenia wyzyskiwaczy i zdławienia ich oporu, ale jest również absolutnie niezbędna dla ogółu ludzi pracy jako obrona przed dyktaturą burżuazji, która doprowadziła do wojny i przygotowuje nowe wojny"²². Referent szczególnie dużo uwagi poświęcił radzieckiej formie dyktatury proletariatu i znaczeniu doświadczeń rewolucji rosyjskiej dla innych krajów, wskazując zarazem na konieczność uwzględnienia w walce o władzę specyficznych warunków i doświadczeń danego kraju. Wezwał robotników do rewolucyjnej walki o władzę, o dyktaturę proletariatu, do jednoczenia się pod sztandarem III Międzynarodówki. Na kongresie uchwalono ponadto rezolucję w sprawie stosunku do "socjalistycznych" kierunków i konferencji berneńskiej. Stwierdzano w niej, że II Międzynarodówka rozpadła się na trzy kierunki:

- a) socjalszowinistyczny, popierający burżuazję,
- b) centrowy, składający się z elementów chwiejnych, niezdolnych do przyjęcia określonej linii działania i usprawiedliwiający politykę prawicy,
- c) komunistyczny.

Taktyka ruchu komunistycznego miała polegać na zwalczaniu kierunku socjalszowinistycznego, demaskowaniu przywódców nurtu centrowego i oddziaływaniu na bardziej rewolucyjne jego elementy dla przyciągnięcia ich do ruchu komunistycznego. Zakładano również konieczność całkowitego oddzielenia się lewicy od nurtu centrowego. Uczestnicy kongresu odnieśli się negatywnie do podjętej na konferencji berneńskiej²³ próby reaktywowania II Międzynarodówki

²² Tamże, s. 483 - 484.

²³ Konferencja berneńska obradowała od 3 do 10 lutego 1919 r. Była to pierwsza od wybuchu I wojny światowej międzynarodowa konferencja, w której brali udział socjaliści z krajów ententy i krajów centralnych. Do Berna nie przybyli zwolennicy kierunku rewolucyjnego. Na konferencji podjęto uchwałę o odbudowie II Międzynarodówki, która po połączeniu się w dniu 21 maja 1923 r. z centrowską Międzynarodówką przyjęła nazwę Socjalistycznej Międzynarodówki Robotniczej.

dówki i wezwali międzynarodowy proletariat do jej bojkotu.²⁴

Według uchwały konstytucyjnej każda partia, organizacja i grupa miałyby prawo w ciągu 8 miesięcy zgłosić ostatecznie swój akces do III Międzynarodówki, zaś według rezolucji w sprawach organizacyjnych ostatecznie rozwiązano by te zagadnienia na następnym kongresie, który miał się odbyć w 1920 roku. Do kierowania Kominternem postanowiono na kongresie utworzyć Komitet Wykonawczy złożony z przedstawicieli komunistycznych partii: Rosji Radzieckiej, Niemiec, Austrii, Węgier, Bałkańskiej Federacji, Szwajcarii i Skandynawii. Jego przewodniczącym został Grigorij Zinowiew.²⁵ Na I Kongresie podjęto również decyzję o wydaniu teoretycznego organu komunistów pt. "Kommunističeskij Internacjo-
nał", w językach: rosyjskim, angielskim, niemieckim i francuskim, a później hiszpańskim i chińskim. Pierwszy numer ukazał się 1 maja 1919 roku. Pomimo olbrzymich trudności Komitet Wykonawczy wydał w ciągu roku 12 numerów czasopisma.²⁶

II Kongres MK obradował od 19 lipca do 7 sierpnia 1920 roku z udziałem 217 delegatów, reprezentujących 67 organizacji z 37 krajów. Jego otwarcie odbyło się w Piotrogradzie, pozostałych 15 posiedzeń plenarnych zorganizowano w Moskwie. Z punktu widzenia założeń programowych, strategiczno-taktycznych i organizacyjnych MK, II Kongres był najbardziej twórczy i przełomowy. Szczególną uwagę na jego przygotowanie zwrócił Lenin. W czerwcu 1920 roku opublikował "Tezy o podstawowych zadaniach II Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej"²⁷, napisał także książkę pt. "Dziecięca choroba »lewicowości« w komunizmie"²⁸, którą otrzymali wszyscy uczestnicy zjazdu, oraz przygotował zasadniczy referat pt.: "O sytuacji międzynarodowej i pod-

²⁴ Dokumenty z historii III Międzynarodówki Komunistycznej, z. 2, Warszawa 1962, s. 52 - 58.

²⁵ Pierwszy kongres Kominternu..., op. cit., s. 169.

²⁶ Kommunističeskij Internacjo-nał..., op. cit., s. 69.

²⁷ W. I. Lenin, Dzieła, t. 31, Warszawa 1955, s. 177 - 194.

²⁸ Tamże, s. 5 - 106.

stawowych zadaniach Międzynarodówki Komunistycznej"²⁹. W wyżej wymienionych pracach Lenin sformułował zasady organizacyjne, strategiczne i taktyczne całego ruchu. Za najważniejszy aspekt w walce o władzę uważał istnienie silnej, zdyscyplinowanej partii komunistycznej. Dyktaturę proletariatu Lenin pojmował jako formę sojuszu klasy robotniczej z nieproletariackimi odłamami mas pracujących. W bogatym, obejmującym 13 punktów porządku obrad II Kongresu MK, w referatach, dyskusji i przyjętych uchwałach znalazły wszechstronne naświetlenie najważniejsze zagadnienia współczesności. Podczas tego zjazdu dokonano oceny aktualnej sytuacji i wytyczono główne zadania Kominternu. Proletariatowi i jego partii wyznaczono zadanie przewodzenia w każdej walce o postęp społeczny, zdobycia hegemonii w ruchu ogólnodemokratycznym, ogólnonarodowym i socjalistycznym. Przyjęto leninowską tezę, iż chłopstwo jest naturalnym i głównym sojusznikiem robotników w walce o władzę i że może odegrać rolę rewolucyjną, jeśli partia komunistyczna potrafi wysunąć program, który uwzględni jego żywotne interesy. Ujęto w programie kwestię narodową i ustosunkowano się do ruchów narodowyzwoleńczych widząc w nich sojusznika proletariatu w walce o rewolucyjne przeobrażenia starych stosunków społecznych.³⁰ Sprecyzowano również warunki wstępowania do MK oraz uchwalono statut. W myśl opracowanych przez Lenina i uchwalonych przez II Kongres "21 warunków przyjęcia do Międzynarodówki Komunistycznej"³¹ oraz według statutu III Międzynarodówka została ukształtowana jako scentralizowana światowa partia komunistyczna. Partie członkowskie działały na prawach sekcji. Partie komunistyczne, które zgłaszały akces do MK, były zobowiązane m. in. do rozpowszechniania zasad dyktatury proletariatu i konsekwentnej walki o jej realizację. Partie przyjęte do MK miały się nazywać partiami komunistycznymi i działać na zasadzie centralizmu demokratycznego, którego jednym z warun-

²⁹ Tamże, s. 211 - 231.

³⁰ Wtoroj kongress Kominternu..., op. cit., s. 481 - 490.

³¹ W. L. Lenin, Dzieła, t. 31, s. 20 - 206.

ków była ścisła dyscyplina. Uchwały kongresów MK i jej Komitetu Wykonawczego obowiązywały wszystkie partie wchodzące w skład MK. W myśl uchwalonego statutu najwyższą władzą MK był kongres światowy (zwoływany co roku), a między kongresami - Komitet Wykonawczy (którego posiedzenia miały się odbywać co pół roku). Dla kierowania pracą bieżącą Komitet Wykonawczy powoływał prezydium, które wyłaniało organy pomocnicze: Sekretariat Polityczny, Kolegium Redakcyjne, Wydział Kobiety i inne wydziały uznane za niezbędne, a także stałe komisje dla kierowania grupami sekcji, którym później nadano nazwę sekretariatów krajowych. Powołano Międzynarodową Komisję Kontroli, której zadaniem była ocena postawy politycznej i ideologicznej komunistów.³²

Historyczne uchwały II Kongresu sprzyjały dalszemu rozwojowi ruchu komunistycznego. W latach 1920 - 1921 powstały partie komunistyczne w Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Australii, Francji, we Włoszech, Mongolii, Rumunii, Czechosłowacji, Chinach i Belgii.

III Kongres Kominternu obradował w Moskwie od 22 czerwca do 12 lipca 1921 roku. Uczestniczyło w nim 605 delegatów reprezentujących 103 partie robotnicze z 52 krajów, w tym partie komunistyczne 48 krajów oraz 28 związków młodzieżowych. 5 lipca Lenin wygłosił przemówienie o taktyce Rosyjskiej Komunistycznej Partii bolszewików. Analizując sytuację międzynarodową, stwierdził, że ruch rewolucyjny rozwinął się wprawdzie, ale w inny sposób niż oczekiwano. Wskazał też na nierównomierny rozwój rewolucji światowej i wytykające stąd dla komunistów nowe zadania. Szczególnie mocno podkreślił, że w nowej sytuacji powstało najgroźniejsze dla ruchu komunistycznego niebezpieczeństwo oderwania się od ogółu społeczeństwa; uzasadniał więc konieczność zastosowania nowej taktyki walki o masy, wyjaśniał zasady polityki sojuszu robotniczo-chłopskiego.³³

Nowe zadania taktyczne wymagały udoskonalenia zasad organizacyjnych partii komunistycznych. W uchwalonych na Kongresie

³² Wtoroj Kongress Kominterna..., op. cit., s. 536 - 537.

³³ W. I. L e n i n, Dzieła, t. 32, Warszawa 1957, s. 496 - 506.

tezach zalecano przebudowę struktury partii i oparcie jej na zasadzie terytorialno-produkcyjnej. Głównym oparciem dla partii miał być proletariāt wielkoprzemysłowy, w każdej fabryce winna powstać organizacja partyjna. Na III Kongresie MK, zostało wysunięte po raz pierwszy zagadnienie jednolitego frontu proletariātu. Nastąpił nowy okres w historii międzynarodowego ruchu komunistycznego - okres walki o zlikwidowanie rozbicia klasy robotniczej. Zadanie to sformułowano w haśle "Do mas!". Oznaczało ono jak najszersze współdziałanie ze wszystkimi robotnikami niezależnie od ich przynależności partyjnej oraz aktywne uczestnictwo komunistów w działalności masowych organizacji: związkowych, kobiecych, młodzieżowych, spółdzielczych i innych.³⁴

Uchwały III Kongresu zalecały partiom komunistycznym, aby dążyły do osiągnięcia porozumienia również z przywódcami socjaldemokratycznymi w celu organizowania wspólnej walki proletariātu. Pierwszą próbą realizacji zasad polityki jednolitego frontu była zwołana do Berlina w dniach 2 - 5 kwietnia 1922 roku konferencja trzech Międzynarodówek³⁵, podczas której wydano wspólny manifest do robotników wszystkich krajów, wzywający poprzez masowe demonstracje do walki o 8 godzinny dzień roboczy, o prawo do pracy. Manifest nawoływał do wspólnych wystąpień przeciwko ofensywie kapitału, w obronie rewolucji rosyjskiej, domagał się od państw kapitalistycznych nawiązania stosunków dyplomatycznych z Rosją Radziecką, wzywał do odbudowania jedności walki proletariātu w każdym kraju i w skali międzynarodowej. Uczestnicy konferencji opowiedzieli się za jak najszybszym zwołaniem światowego kongresu organizacji robotniczych i powołali komitet organizacyjny. Na pierwszym, a zarazem ostatnim posiedzeniu "komitetu dzielnicy", zwołanym 23 maja 1922 roku³⁶, do którego oddelego-

³⁴ Komunistycznej Internacjonali w dokumentach, Moskwa 1933, s. 183.

³⁵ W konferencji udział wzięło po 10 przedstawicieli z każdej Międzynarodówki.

³⁶ F. Kalicka, Problemy jednolitego frontu w międzynarodowym ruchu robotniczym (1933 - 1935), Warszawa 1962, s. 21.

wano po trzech przedstawicieli z każdej Międzynarodówki, nie zdano, niestety, dojść do porozumienia.

Zagadnieniami jednolitego frontu, współdziałania komunistów z innymi partiami robotniczymi, dotarcia do mas i zdobycia wpływów wśród większości proletariatu zajęto się szerzej na IV Kongresie MK obradującym w Piotrogradzie i Moskwie od 5 listopada do 5 grudnia 1922 roku przy udziale 408 delegatów reprezentujących 58 partii komunistycznych. Był to ostatni zjazd, na którym obecny był Lenin, główny organizator i przywódca MK. Wystąpił on z referatem pt. "Pięć lat rewolucji rosyjskiej a perspektywy rewolucji światowej"³⁷. Najważniejszym wkładem IV Kongresu do strategii i taktyki ruchu komunistycznego była opracowana pod kierunkiem Lenina polityka jednolitego frontu dla krajów kapitalistycznych i jednolitego frontu antyimperialistycznego dla kolonii i krajów zależnych oraz wysunięcie na plan pierwszy zadań walki o utworzenie rządu robotniczo-chłopskiego.³⁸

W dniach od 17 czerwca do 8 lipca 1924 roku obradował w Moskwie V Kongres Kominternu. W pracach jego wzięły udział delegacje 46 partii komunistycznych. Uchwały tego zjazdu korespondowały z wysuniętym przez Lenina na III Kongresie hasłem "Do mas!" i podkreślały konieczność uporczywej walki o zdobycie wpływów wśród większości klasy robotniczej. Na Kongresie uchwalono dwa dokumenty w tej sprawie: "Tezy o działalności propagandowej Kominternu i jej sekcjach", w których zalecano utworzenie przy komitetach centralnych partii wydziałów agitacji i propagandy dla spraw szkolenia ideologicznego, rozpowszechniania literatury marksistowskiej, oraz akt o strukturze organizacyjnej, w którym zobowiązywano partie komunistyczne do:

1) przebudowy organizacyjnej w kierunku przesunięcia punktu ciężkości działania z terenowych organizacji partyjnych na organizacje w zakładach produkcyjnych;

³⁷ W. L. Lenin, Dzieła, t. 33, Warszawa 1957, s. 433 - 448.

³⁸ Postanowienia IV Wsiedmiego Kongressa Kommunistycznego Internacjonala, Piotrogród 1923.

- 2) codziennej i systematycznej pracy w związkach zawodowych;
- 3) rozszerzenia rewolucyjnej działalności wśród chłopstwa;
- 4) prowadzenia przyjętej uprzednio polityki w sprawach narodowościowych.³⁹

Na Kongresie dokonano rewizji przyjętego uprzednio hasła jednolitego frontu, zalecając stosowanie taktyki jednolitego frontu oddolnie, z szeregowymi członkami partii reformistycznych, bez porozumiewania się z ich przywódcami. Odrzucono też zaakceptowaną na poprzednim kongresie leninowską koncepcję, dopuszczającą możliwość utworzenia rządu robotniczo-chłopskiego jako szczebla pośredniego do dyktatury proletariatu. Przyjęta została teza Stalina, że "obiektywnie socjaldemokracja jest umiarkowanym skrzydłem faszyzmu", co było załączkiem późniejszej teorii o "socjalfaszyzmie", głoszącej, iż partie socjaldemokratyczne różnią się od partii faszystowskich jedynie tym, że posługują się inną frazeologią socjalną.⁴⁰ Na V Kongresie MK zostało wysunięte hasło bolszewizacji partii komunistycznych. "Bolszewizacja partii oznacza przeniesienie do naszych sekcji tego, co w bolszewizmie rosyjskim było i jest międzynarodowe o znaczeniu ogólnym"⁴¹ - stwierdzano w uchwale Kongresu. Hasło bolszewizacji partii komunistycznych oznaczało, że powinny one przyswoić sobie ideowe, taktyczne i organizacyjne podstawy leninizmu, wykorzystać doświadczenia Rosyjskiej Komunistycznej Partii bolszewików, jak też pozytywne doświadczenia każdej sekcji MK i zastosować ogólne zasady leninizmu w konkretnych warunkach danego kraju.

Między V i VI Kongresem Kominternu (1924 - 1928) odbyło się pięć plenarnych posiedzeń Komitetu Wykonawczego MK. Na każdym z nich szeroko omawiano zagadnienie Jedności frontu proletariackiego. Uchwały tych plenarnych posiedzeń z reguły odrzu-

³⁹ Komunistyczny Internacjonal w dokumentach..., op. cit., s. 399 - 406.

⁴⁰ F. Kalicka, Problemy..., op. cit., s. 25 i n.

⁴¹ Komunistyczny Internacjonal w dokumentach..., op. cit., s. 412.

cały możliwość porozumienia z przywódcami partii socjaldemokratycznych. W odróżnieniu od lat poprzednich Komitet Wykonawczy MK zaprzestał wysyłania listów otwartych do II Międzynarodówki w sprawie prowadzenia wspólnych akcji. Główną formą pracy masowej w tym okresie była praca w związkach zawodowych. Komuniści czynili usilne starania, aby zlikwidować rozbitcie w ruchu zawodowym i zjednoczyć klasowe związki zawodowe zarówno w skali międzynarodowej, jak i w poszczególnych krajach.⁴²

VI Kongres MK odbył się w Moskwie w dniach od 17 lipca do 1 września 1928 roku. Wzięli w nim udział delegaci 57 partii komunistycznych. Przedmiot obrad stanowiły: sprawozdanie Komitetu Wykonawczego MK, metody i formy walki z niebezpieczeństwem wybuchu wojny imperialistycznej, program działania i statut. Najważniejszą sprawą było opracowanie i przyjęcie programu działania MK.

Wstęp do programu zawierał formułę, że MK jest jednolitą, scentralizowaną międzynarodową partią proletariatu - spadkobierczynią najlepszych tradycji Związku Komunistów, marksistowskich tradycji I i II Międzynarodówki i kontynuatorką bohaterskich walk klasy robotniczej. W swej działalności teoretycznej i praktycznej MK stała bez zastrzeżeń na gruncie rewolucyjnego marksizmu, którego rozwinięcie stanowi leninizm. Za ostateczny cel ruchu robotniczego uznano: światową rewolucję proletariatu, ustanowienie dyktatury proletariatu i ukształtowanie społeczeństwa komunistycznego. W programie zawarto podstawowe zasady marksizmu-leninizmu. Wychodząc z leninowskiej koncepcji imperializmu, jako ostatecznego stadium kapitalizmu, uzasadniono tezę o historycznej nieuchronności upadku kapitalizmu i dziejowej misji proletariatu jako przodującego bojownika o postęp społeczny. Zwracano uwagę na możliwości rozmaitych dróg przechodzenia od kapitalizmu do socjalizmu i nierównomiernego tempa zdobywania władzy przez proletariat w różnych krajach. W programie sformułowano zasady sojuszu robotniczo-chłopskiego oraz kierowniczej roli proletariatu

⁴² F. Kalicka, *Problemy...*, op. cit., s. 30.

w stosunku do innych nieproletariackich mas pracujących. Stawiano przed partiami komunistycznymi szereg konkretnych zadań w walce: o zdobywanie wpływów wśród klasy robotniczej i mas ludowych, o jednolity front klasy robotniczej w poszczególnych krajach i na płaszczyźnie międzynarodowej oraz o antyimperialistyczny front narodów kolonialnych. Wiele też uwagi poświęcono budowie socjalizmu w Związku Radzieckim i roli pierwszego państwa dyktatury proletariatu w rozwoju rewolucyjnego ruchu na świecie. Program działalności partii komunistycznych dotyczył zarówno rozwiniętych krajów kapitalistycznych, jak również krajów kolonialnych i zależnych, w których proletariąt wkraczał na arenę dziejową, stając na czele walki antyfeudalnej i antyimperialistycznej.⁴³

Wraz z programem uchwalono nowy statut MK. Utrzymywano dotychczasową strukturę organizacyjną i zasady centralizmu zgodnie z tezą, że MK jest zjednoczeniem partii komunistycznych i jednolitą światową partią komunistyczną. W myśl statutu w każdym kraju mogła istnieć tylko jedna partia komunistyczna, stanowiąca sekcję MK. Podstawową jednostką organizacyjną partii komunistycznych była komórka zakładowa (w zakładzie produkcyjnym), co oznaczało ostateczną przebudowę struktury organizacyjnej partii komunistycznych na zasadach produkcyjno-terytorialnych.⁴⁴

Po VI Kongresie ruch komunistyczny przeżywał poważne trudności. Przewidywania, że w okresie kryzysu gospodarczego świat kapitalistyczny wkroczy w erę wojen i rewolucji, nie sprawdziły się. Wysunięte hasła zwycięstwa powszechnej rewolucji, światowej republiki rad, ustanowienia dyktatury proletariatu nie trafiły w pełni do szerokich mas robotniczych i chłopskich. Podejmowana przez komunistów walka o przekształcenie strajków ekonomicznych w masowe wystąpienia proletariatu nie powiodła się. Niepowodzeniom tym towarzyszyły błędy MK, unifikacja metod walki, rezygnacja z uwzględnienia specyficznych warunków walki klasowej w posz-

⁴³ Dokumenty z historii III Międzynarodówki..., op. cit., s. 8 - 79.

⁴⁴ Tamże, s. 80 - 88.

czególnych krajach, bezwzględne zwalczanie prób samodzielnego rozwiązywania problemów. Odstępstwa od generalnej linii działania uznano za odchylenia prawicowo-opportunisticzne i podjęto z nimi walkę we wszystkich partiach komunistycznych. Pogłębiły się rozbieżności między komunistami a partiami socjaldemokratycznymi, które nie uznawały dyktatury proletariatu, lecz pragnęły uzyskać poprawę bytu materialnego mas ludowych na drodze parlamentarnej. Rozbudowano teorię "socjalfaszyzmu" (X plenum Komitetu Wykonawczego MK obradujące od 3 do 9 lipca 1929 r.), zgodnie z którą za socjalfaszystów uznano nie tylko przywódców partii socjaldemokratycznych i reformistycznych związków zawodowych, ale także wszystkich aktywistów partyjnych i związkowych.⁴⁵

Atmosfera wzajemnej nieufności i wrogości między ruchem komunistycznym i socjaldemokratycznym trwała do połowy lat 30-ych. Przywódcy komunistyczni piętnowali działaczy socjaldemokratycznych jako "socjalfaszystów" i nawoływali do tworzenia jednolitego frontu "od dołu", zaś przywódcy socjaldemokratyczni trwali na stanowisku antykomunizmu. Dopiero w obliczu nowej sytuacji międzynarodowej, przejawiającej się w narastaniu agresji faszystowskiej, wzmożyły się tendencje i dążenia jednolitofrontowe. Pierwszy krok uczyniła Socjalistyczna Międzynarodówka Robotnicza, która pod wpływem wydarzeń w Niemczech, gdzie ruch robotniczy poniósł klęskę w konfrontacji z faszyzmem hitlerowskim, wydała w dniu 19 lutego 1933 r. manifest pt. "Do robotników całego świata", w którym, w związku z groźbą faszyzmu, zadeklarowała chęć współpracy z komunistami w celu przeciwstawienia się ofensywie faszystowskiej. Na manifest ten zareagował Komitet Wykonawczy Kominternu wydając w dniu 5 marca odezwę: "Do walki z faszyzmem", w której apelował do partii komunistycznych o ustanowienie jednolitego frontu wspólnie z socjalistycznymi masami robotniczymi za pośrednictwem partii socjaldemokratycznych.⁴⁶ Po raz pierwszy porozumienie na zasadach współdziałania podpisała Komunis-

⁴⁵ F. Kalicka, Problemy..., op. cit., s. 35.

⁴⁶ Tamże, s. 332 - 338.

tyczna Partia Francji z Francuską Partią Socjalistyczną - 27 lipca 1934 roku. W dniu 17 sierpnia 1934 roku podobny pakt o jedności działania zawarli przebywający na emigracji we Francji przywódcy komunistów i socjalistów włoskich. Również w hiszpańskim ruchu robotniczym wystąpiły tendencje jednolitofrontowe.

Lata 1933 - 1935 to okres istotnych przeobrażeń w układzie sił politycznych. Dokonały się one z jednej strony pod wpływem dążeń faszystowskich Niemiec i Włoch do zmiany status quo w Europie, a z drugiej strony - pod wpływem walki Związku Radzieckiego o stworzenie systemu bezpieczeństwa zbiorowego. ZSRR wychodził z izolacji międzynarodowej, wzrosła jego aktywność dyplomatyczna, rozwinęła się też radziecka działalność na forum Ligi Narodów. Miało to bezpośredni wpływ na modyfikację dotychczasowego stanowiska MK, której strategia i taktyka prowadzona była w konkordancji z zadaniami zagranicznej polityki Związku Radzieckiego.

Istotne znaczenie dla dalszego rozwoju międzynarodowego ruchu robotniczego miał VII Kongres MK, który wywarł olbrzymi wpływ na strategię i taktykę ruchu komunistycznego w walce przeciwko faszyzmowi i wojnie. Zainaugurowany został 25 lipca 1935 r. w Moskwie. W jego trwających prawie miesiąc obradach (zamknięto je 21 sierpnia) wzięło udział 513 delegatów reprezentujących 65 partii komunistycznych i międzynarodowych organizacji związanych z ruchem komunistycznym. Najważniejszym problemem dyskusowanym na Kongresie było zespolenie klasy robotniczej i najszerszych mas ludowych do walki z faszyzmem, w obronie demokracji i pokoju światowego. Zagadnieniu temu poświęcono dwa podstawowe referaty: Georgi Dymitrowa - "Ofensywa faszyzmu i zadania Międzynarodówki Komunistycznej w walce o jedność klasy robotniczej przeciw faszyzmowi" i Palmiro Togliattiego - "O zadaniach Międzynarodówki Komunistycznej w związku z przygotowaniem do nowej światowej wojny imperialistycznej". W referacie Dymitrowa, jak i w uchwałach Kongresu szczególna uwaga zwrócona była na charakterystykę faszyzmu. Powtórzono sformułowaną w 1933 r. na XIII plenum Komitetu Wykonawczego MK definicję tego kierun-

ku politycznego jako "jawnej terrorystycznej dyktatury najbardziej reakcyjnych, najbardziej szowinistycznych i najbardziej imperialistycznych kół kapitału finansowego". Stwierdzono ponadto, że faszyzm jest produktem ogólnego kryzysu świata kapitalistycznego, zapoczątkowanego zwycięstwem Rewolucji Październikowej w Rosji, a pogłębionego wielkim kryzysem gospodarczym. Zdobyć władzy przez faszystów "to nie zwykłe zastąpienie jednego rządu burżuazyjnego drugim, ale zastąpienie jednej państwowej formy panowania klasowego burżuazji, demokracji burżuazyjnej, drugą jej formą - jawną dyktaturą terrorystyczną"⁴⁷. Generalnie, nie rezygnując z hasła dyktatury proletariatu uczestnicy Kongresu wysunęli na czoło sprawę obrony demokracji burżuazyjnej przed faszyzmem, starając się do walki z nim zmobilizować jak najszersze masy. Centralnym zagadnieniem obrad kongresu była konieczność zorganizowania jednolitego frontu klasy robotniczej i antyfaszystowskiego frontu ludowego. Postulowano zjednoczenie ruchu robotniczego i tworzenie w demokratyczno-burżuazyjnych państwach frontów ludowych mających szerokie oparcie społeczne. W uchwałach Kongresu podkreślono, że w walce o jednolity front komuniści - nie rezygnując ze swych podstawowych zadań - powinni zawierać porozumienia z innymi partiami lewicowymi i robotniczymi, zwłaszcza socjaldemokratycznymi, bez względu na reformistyczny charakter tych ostatnich. Na Kongresie odrzucono teorię "socjalfaszyzmu". Ustalono też, że najważniejszym zadaniem partii komunistycznych powinna być walka o pokój i mobilizacja wszystkich sił opowiadających się za jego utrwaleniem.⁴⁸

Po wystąpieniu Togliattiego VII Kongres MK postawił partiom komunistycznym następujące zadania:

1) podjęcie energicznej walki o pokój i w obronie Związku Radzieckiego;

⁴⁷ G. Dymitrow, W bor'be za jedini front protiv faszyzma i wojny. Stati i reczi 1935 - 1939, Moskwa 1939, s. 93.

⁴⁸ Rezolucji VII Wsiemirnogo Kongriessa Kommunisticzeskogo Internacjonała, Moskwa 1935, s. 38.

2) organizowanie frontu ludowego pod hasłem walki przeciw podżegaczom wojennym;

3) zespolenie walki przeciw wojnie imperialistycznej z walką przeciw faszyzmowi;

4) rozwinięcie propagandy przeciwko militarystyce i zbrojniom;

5) rozwinięcie propagandy przeciwko szowinizmowi i wychowanie mas w duchu internacjonalizmu proletariackiego;

6) popieranie walk o wyzwolenie narodowe oraz wojen narodowyzwoleniczych w koloniach i krajach zależnych.⁴⁹

Realizując uchwały VII Kongresu Kominternu, partie komunistyczne rozwijały działalność na rzecz organizowania i umacniania frontu ludowego. Największe sukcesy w urzeczywistnianiu idei jednolitego frontu robotniczego i frontu ludowego odniesiono we Francji, w której utworzony w 1936 r. rząd frontu ludowego nie tylko położył kres niebezpieczeństwu dojścia do władzy faszyzmu, lecz również przeprowadził wiele postępowych reform, oraz w Hiszpanii, gdzie w lutym 1936 r. partie frontu ludowego odniosły zwycięstwo wyborcze nad siłami prawicy. Również w innych krajach, w tym w Polsce, polityka frontu ludowego przyniosła znaczną aktywizację postępowych sił społecznych i politycznych. Do utworzenia frontu ludowego doszło jednak tylko w kilku krajach. Przyczynami tego stanu rzeczy były przede wszystkim: negatywny stosunek prawicy socjaldemokratycznej do współdziałania z komunistami oraz utworzenie w 1938 r. przez przebywającego na emigracji Lwa Trockiego IV Międzynarodówki, która gwałtownie zwalczała uchwały VII Kongresu MK, uznawszy je za zdradę idei światowej rewolucji socjalistycznej. Pod koniec lat trzydziestych wystąpiły negatywne zjawiska w dziejach Kominternu, które osłabiły międzynarodowy ruch komunistyczny. W latach 1937 - 1938 szkodliwy wpływ na działalność MK wywarły skutki dyktatury Stalina w ZSRR. Ofiarami represji stalinowskich stali się niektórzy wybitni działacze międzynarodowego ruchu komunistycznego, przywódcy partii komu-

⁴⁹ Tamże, s. 29 i n.

nistycznych szeregu krajów pomawianych o trockizm i działalność szpiegowsko-spiskową. Bezpodstawnie oskarżono kierownictwo Komunistycznej Partii Polski i w czerwcu 1938 r. Prezydium Komitetu Wykonawczego MK podjęło uchwałę o rozwiązaniu KPP, a jej przywódcy i działacze padli w ZSRR ofiarą represji. Wcześniej podobny los spotkał kierownictwo Komunistycznej Partii Łotwy.

Wskutek rozłamu w szeregach międzynarodowego ruchu robotniczego oraz w wyniku polityki mocarstw zachodnich nie udało się zapobiec nowej wojnie, jednakże wpływ klasy robotniczej na jej charakter, przebieg i rezultaty był nieporównywalnie większy niż podczas I wojny światowej. Po rozpoczęciu II wojny światowej zadaniem międzynarodowego ruchu robotniczego stała się mobilizacja wszystkich sił demokratycznych i antyfaszystowskich do walki z faszyzmem. W dniu 9 września 1939 roku Sekretariat Komitetu Wykonawczego MK opracował "Tezy w sprawie polityki i taktyki partii komunistycznych w związku z wybuchem wojny". Stwierdzano w nich, że wojna jest prowadzona przez dwa ugrupowania mocarstw kapitalistycznych o panowanie nad światem i ma obustronnie niesprawiedliwy i imperialistyczny charakter. Partiom komunistycznym zalecono zaktywizowanie pracy wśród mas, mobilizowanie ich do walki przeciwko wojnie i reakcji we własnym kraju w obronie zdobywcy ekonomicznych proletariatu i swobód demokratycznych oraz formowanie frontu ludowego wyłącznie "od dołu".⁵⁰

Po napaści Niemiec hitlerowskich na Związek Radziecki Komitet Wykonawczy MK skierował do wszystkich partii komunistycznych dyrektywy w sprawie strategii i działania ruchu komunistycznego w nowej sytuacji. Nawiązywały one do uchwał VII Kongresu MK dotyczących tworzenia frontów ludowych do walki z faszyzmem. Komitet Wykonawczy wysunął hasło walki zbrojnej z najeźdźcą na gruncie szerokich antyfaszystowskich frontów narodowych. W krajach okupowanych przez wojska faszystowskie za główne zadanie partii komunistycznych kierownictwo MK uznało rozszerzenie frontu walki wyzwoleniczej, wskazując na konieczność tworze-

⁵⁰ "Kommunistisches Internationales" 1939, nr 8 - 9, s. 4.

nia szerokich frontów narodowych jednoczących wszystkie siły antyfaszystowskie, niezależnie od orientacji politycznej, pod hasłem obrony demokracji i niezawisłości politycznej. Komitet Wykonawczy podkreślał konieczność rozwijania - obok walki politycznej - akcji zbrojnych dla dezorganizowania zaplecza wojsk okupacyjnych. Mimo ogromnych trudności kierownictwo MK utrzymywało łączność z poszczególnymi partiami komunistycznymi, okazując pomoc w rozwoju ruchu oporu i w wypracowywaniu podstawowych kierunków działania i koncepcji tworzenia frontów narodowych, przerzucając przez linie frontów doświadczoną kadre oraz materiały propagandowe. Ważnym środkiem kierowania ruchem komunistycznym była prowadzona przez MK propaganda radiowa, nadawana z terenu Związku Radzieckiego w 18 językach.⁵¹

W 1941 roku Komitet Wykonawczy MK udzielił pomocy komunistom polskim pragnącym odbudować rewolucyjną, marksistowską partię w okupowanym kraju. Utworzona w 1942 r. Polska Partia Robotnicza nie była sekcją MK, chociaż Komitet Centralny PPR utrzymywał łączność radiową z Komitetem Wykonawczym i jej sekretarzem generalnym G. Dymitrowem.

Sukcesy koalicji antyhitlerowskiej w wojnie z Niemcami oraz zwycięska ofensywa radziecka na froncie wschodnim wywarły decydujący wpływ na rozszerzenie działalności partii komunistycznych i aktywizację ruchu oporu w okupowanych krajach. Rozmach walki wyzwolenczej i różnorodność warunków działania partii komunistycznych i robotniczych spowodowały, że kierowanie międzynarodowym ruchem komunistycznym przez jeden ośrodek stało się nie tylko niemożliwe, lecz także niecelowe, gdyż mogło powstać niebezpieczeństwo schematyzmu taktyki i narzucania decyzji nie odpowiadających konkretnej sytuacji. W związku z tym wiosną 1943 r. Prezydium Komitetu Wykonawczego MK wysunęło propozycję rozwiązania Międzynarodówki Komunistycznej. Po porozumieniu się Komitetu Wykonawczego z 31 partiami komunistycznymi,

⁵¹ G. Z. Sorokin, Komintern protiv militaryzma i wojny, Moskwa 1986, s. 142.

stanowiącymi sekcje narodowe, na mocy podjętej w dniu 10 czerwca 1943 roku decyzji Komintern przestał istnieć.⁵²

LITERATURA

A. Wydawnictwa źródłowe

IV Wsiewmirnyj Kongress Komunističeskogo Internacjonala, 5 nojabria - 3 diekabria 1922 g. Izbrannyje dokłady, riecz i riezolucji, Moskwa 1923.

10 let Kominterna w rieszienjach i cyfrach, Moskwa 1929.

Dokumenty z historii Międzynarodówki Komunistycznej, z. 1 - 2, Warszawa 1962.

Komunističeskij Internacjonat w dokumentach. Rieszienija, tezis i wozzwanija Kongressow i plenumow IKKI 1919 - 1932, Moskwa 1933.

Lenin W. I., Dzieła, t. 28 - 33, Warszawa 1951 - 1957.

Lenin W. I., Dzieła wszystkie, t. 26, Warszawa 1987.

Piat let Kominterna w rieszienjach i cyfrach, Moskwa 1924.

Piatyj Wsiewmirnyj Kongress Komunističeskogo Internacjonala, 17 ijunia - 8 ijula 1924. Stenografičeskij otcziot, Moskwa 1925.

Pierwyj Kongress Kominterna. Mart 1919. Pod ried. Korotkogo E., Kuna B., Piatnickogo O., Moskwa 1933.

Postanowienija IV Wsiewmirnogo Kongressa Komunističeskogo Internacjonala, Piotrograd 1924.

Rezolucij VII Wsiewmirnogo Kongressa Komunističeskogo Internacjonala, Moskwa 1935.

VII Kongress Komunističeskogo Internacjonala i bor'ba protiv faszizma i wojny. Sbornik dokumentow, Moskwa 1975.

VI Kongress Kominterna. Stenografičeskij otcziot, Moskwa 1929.

Trietyj Wsiewmirnyj Kongress Komunističeskogo Internacjonala. Stenografičeskij otcziot, Piotrograd 1922.

⁵² "Komunističeskij Internacjonat" 1943, nr 5 - 6, s. 8.

Wtoroj Kongriess Komintern (ijul - awgust 1920). Pod ried. Piatnickogo O., Moskwa 1934.

B. Opracowania

Antywojenne tradycje w międzynarodowym ruchu robotniczym, Warszawa 1975.

Balcerak W., Powstanie państw narodowych w Europie środkowo-wschodniej, Warszawa 1974.

Bazyłow L., Leczyk M., Pirko M., Historia międzynarodowego ruchu robotniczego, Warszawa 1980.

Czubiński A., Wybrane problemy polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego, Warszawa 1977.

Firsow F. I., Lenin, Komintern i stanowienie kommunistycznych partii, Moskwa 1985.

Historia II Międzynarodówki, t. II, Warszawa 1978.

Kalicka F., Problemy jednolitego frontu w międzynarodowym ruchu robotniczym (1933 - 1935), Warszawa 1962.

Kawecka K., Meglicka M., Badania nad dziejami Międzynarodówki Komunistycznej, w: "Z pola walki" 1969, nr 3.

Kochański A., Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych (Profintern) 1920 - 1937, Warszawa 1985.

Kommunisticeskij Internacjonał. Kratkij istoriceskij oczierek, Moskwa 1963.

Kormanowa Ż., II Kongres Międzynarodówki Komunistycznej. Źródła i realia, "Z pola walki" 1977, nr 4.

Lejbzon B. M., Szyrina K. K., Powrót w politykę Komintern (k 30-letiu VII Kongriessa), Moskwa 1965.

Lwunin J. A., Internacjonalizm w diejstwiu, Moskwa 1985.

Łossowski P., Kraje bałtyckie na drodze od demokracji parlamentarnej do dyktatury (1918 - 1939), Wrocław 1972.

Maj K., Kształtowanie się taktyki jednolitego frontu w międzynarodowym i polskim ruchu komunistycznym w latach 1921 - 1922, "Z pola walki" 1965, nr 1.

Meglicka M., Toporowicz W., Lenin a Polacy w III Międzynarodówce, "Z pola walki" 1970, nr 1.

- Międzynarodówka Komunistyczna 1919 - 1943. Zarys historyczny, Warszawa 1974.
- Międzynarodowy ruch robotniczy, t. I, wiek XIX - 1945, Warszawa 1976.
- Najdus W., Między Brukselą a Zimmerwaldem. Lenin a polska lewica na terenie międzynarodowym, "Przegląd Historyczny" 1970, nr 1.
- Niewolina W., III Kongres Kominternu a Komunistyczna Partia Robotnicza Polski, "Z pola walki" 1976, nr 2.
- Sorkin G. Z., Komintern protiv militaryzma i wojny, Moskwa 1986.
- Tomicki J., Próba odbudowy II Międzynarodówki po zakończeniu pierwszej wojny światowej, "Z pola walki" 1970, nr 3.
- Tomicki J., Partie socjaldemokratyczne wobec Międzynarodówki Komunistycznej w latach 1919 - 1920, "Z pola walki" 1971, nr 4.
- Tomicki J., Międzynarodowy ruch socjalistyczny w latach wojny 1914 - 1918, "Dzieje Najnowsze", nr 4.
- Tomicki J., Dzieje II Międzynarodówki 1914 - 1923, Warszawa 1975.
- Toporowicz W., Początki Międzynarodówki Komunistycznej (w 50 rocznicę utworzenia), "Z pola walki" 1969, nr 1.
- Toporowicz W., Lenin - twórca Międzynarodówki Komunistycznej, "Dzieje Najnowsze" 1970, nr 2.
- Toporowicz W., Lenin a powstanie państw narodowych w latach 1918 - 1919, w: Ład wersalski w Europie środkowej, Wrocław 1971.
- Toporowicz W., Międzynarodówka Komunistyczna 1919 - 1943, Zeszyty Naukowe WSNS przy KC PZPR 1979, nr 1.
- Żarnowski J., Powstanie systemu państw narodowych w Europie środkowej (1918), w: Ład wersalski w Europie środkowej, Wrocław 1971.

The Communist International (1919 - 1943)

Summary

The outbreak of the World War I inaugurated a split in international workers' movement. The different attitudes towards the war were reasons of a clash between respective Social Democratic Parties while the Second International which was to unite these parties became a delusion. In October 1914 Lenin postulated the establishing of a new proletarian International. Favourable conditions for this emerged as a result of the victory of socialist revolution in Russia, of the revolutionary ferments in numerous countries, and the appearance of communist parties in many countries of Europe, Asia, and America. An appeal of the eight communist or labour parties to 39 revolutionary organizations and groups on the 24th of January 1919 became a starting-point for the convocation of the Founders' Congress. The First Congress took place in Moscow on the 2nd - 6th of March 1919. Then the establishing of the Communist International (otherwise called the Third International or Comintern) was proclaimed. It was to become a world party divided into sections corresponding to the respective countries and playing the part of the centralized headquarters of world revolution.

The new International under Lenin's leadership broke with the Social Democratic tradition, and the ideology of reformism. Integrating the adherents of revolution and proletariat dictatorship it proclaimed the victory of communism all the world over as the final aim of the workers' movement. Lenin was an initiator, promoter, creator of the program and leader of Comintern.

The Second Congress was the most important from the point of view of the program, tactical, and organizing principles. It proclaimed among others 21 conditions of the admission to Comintern. These made an accession to Comintern impossible for the parties

and organizations which did not accept the principles of revolutionary Marxism. During the Third Congress the Communist International summoned all the proletarians notwithstanding their party or organization membership to make a uniform front of the working classes. The Sixth Congress proclaimed the program, and the new version of the statute. The Seventh Congress in 1935 played the decisive part in the activity of Comintern. The uniform Popular Front was proclaimed then and new principles of the strategy, and tactics of international workers' movement were worked out.

The Communist International was dissolved on the 10th of June 1943.